

בית הספר לקציני ים עכו

בית הספר לקציני ים עכו הוקם בשנת 1937 על ידי הסוכנות היהודית וחבל ימי לישראל, ונרשם כחברה מוגבלת במניות באוקטובר 1958. בית הספר נועד להכשיר קצינים לחיל הים ולצי הסוחר (ראה גם "הכשרת כוח אדם" בפרק על משרד התחבורה). מניות היסוד של החברה חולקו כלהלן: שלוש — בידי שר הבטחון, שתיים — בידי שר החינוך והתרבות, שתיים — בידי שר התחבורה, ושתיים בידי חבל ימי לישראל. מניה רגילה אחת הוקצתה לרשות הפיתוח. הגופים המנהלים את בית הספר הם מועצת המנהלים והנהלת בית הספר. חברי מועצת המנהלים הם נציגים של בעלי מניות היסוד — נציג לכל מניה — ומנהל בית הספר. יושב ראש מועצת המנהלים הוא נציג שר הבטחון.

בית הספר מממן את פעולותיו מהכנסה עצמית, היינו שכר לימוד ודמי פנימיה הנגבים מהורי החניכים ומהקצבות שנתיות ומענקים של משרדי הממשלה, המחזיקים במניות היסוד; עד שנת 1959/60 השתתף גם חבל ימי לישראל במימון פעולות בית הספר. בית הספר מקבל לעתים תרומות מאנשים וממוסדות בארץ ובחוץ לארץ.

בשנת הלימודים, תשכ"ד הסתכמה כלל ההכנסה של בית הספר ב-1,049,325 ל"י, מזה 326,672 ל"י (31%) הכנסה עצמית; בשנת תשכ"ה הסתכמה כלל ההכנסה ב-1,240,730 ל"י, מזה 413,630 ל"י (33%) הכנסה עצמית.

במחצית הראשונה של שנת 1966 בדק משרד מבקר המדינה את פעולות בית הספר בשנות הלימודים תשכ"ד ותשכ"ה ואת המאזנים ל-30.9.1964 ו-30.9.1965 (בדיקה קודמת נערכה ב-1963, ראה דו"ח שנתי 13, עמ' 454).

תכנית הלימודים

בית הספר פועל במתכונת של בית ספר תיכון עיוני. מתקבלים חניכים, שסיימו בית ספר יסודי ועברו שלבי מיון שונים, לרבות בחינות כניסה ובדיקות רפואיות. תכנית הלימודים היא לארבע שנים. בשנה הראשונה הלימודים הם כלליים לכל החניכים, והחל מהשנה השנייה הם מתחלקים למגמת מכונאות ימית — מחלקה אחת, ומגמת שיט — שתי מחלקות.

נוסף על הלימודים המקצועיים, מכין בית הספר את החניכים לבחינות בגרות. מאחר שתכנית הלימודים גדושה ומחייבת מאמץ רב, הגיע אחוז החניכים, שלא הצליחו לסיים את בית הספר בשלב זה או אחר, ל-30% בממוצע. בסקר על החינוך הימי בישראל, שנערך על ידי מוסד הטכניון למחקר ולפיתוח בע"מ ופורסם בפברואר 1965, הומלץ בין היתר, שבית הספר יפתח מחלקות חדשות לראדיו ולאלקטרוניקה, יקדיש יתר תשומת לב לרכישת ציוד חדיש, יגביר את ההכשרה המעשית בים, ויפסיק את הכנת החניכים לבחינות בגרות. מועצת המנהלים לא קיבלה את רוב המלצות הסקר, אך החליטה על פתיחת מסלול מקצועי מקביל החל משנת הלימודים תשכ"ז (המתחילה בספטמבר 1966), שבו לא יוכנו החניכים לבחינות בגרות.

החניכים

מספר החניכים בבית הספר גדל משנה לשנה ועלה מ-299 בשנת תשכ"ב ל-457 בתשכ"ז. עם גמר הלימודים בבית הספר מתגייסים המסיימים לשירות חובה בצה"ל, ובסיום השירות פתוחה בפניהם הדרך להצטרף לשירות קבע בחיל הים או לעבודה בציי הסוחר. להלן טבלה, שרוכזה על ידי הביקורת על פי נתוני בית הספר, ובה פירוט מספר המסיימים והתפלגותם לפי מקומות השירות:

ס"ה	מסיימים המשרתים בחיל הים ובציי הסוחר הישראלי		מספר החניכים		המחזור (שנת הסיום)
	בציי הסוחר	בחיל הים	מסיימים	מתחילים	
10	5	5	25	62	תשי"ט
18	9	9	24	68	תש"ך
21	16	5	35	91	תשכ"א
33	13	20	49	93	תשכ"ב
32	17	15	51	87	תשכ"ג
114			184		
40	(1)23	(1)17	66	104	תשכ"ד
	עדיין בשירות חובה		78	107	תשכ"ה

(1) הנתונים אינם סופיים, הואיל וחלק מהמסיימים היה עדיין בשירות חובה בעת ריכוז הנתונים.

הטבלה מראה, שאחוז המסיימים הוא בעלייה: במחזור תשי"ט סיימו 41% ממספר התלמידים, שהתחילו בלימודים בשנת תשט"ז; במחזור תשכ"ה סיימו 73%. מתוך 184 חניכים, שסיימו במחזורים תשי"ט-תשכ"ג, משרתים בחיל הים ובציי הסוחר 114, שהם 62% מכלל המסיימים בשנים אלה.

על פי ההוצאות השוטפות בשנת תשכ"ה עלתה הכשרת חניך יותר מ-11,000 ל"י לתקופת לימוד של ארבע שנים, מזה מתכסים 3,600 ל"י משכר לימוד ודמי פנימייה. הסך 11,000 ל"י אינו כולל השקעות בפיתוח והוצאות אחרות, כגון בלאי על מבנים וציוד, וההוצאות על החניכים, שפרשו או נשרו.

מאתר וחלק ניכר של המסיימים לא הצטרף לעבודה ימית בחיל הים או בציי הסוחר הישראלי, החליטה מועצת המנהלים לחייב את הורי החניכים החל משנת הלימודים תשכ"ג לחתום על שטרות ערבות בסך 1,000 ל"י לכל שנת לימודים החל מהשנה השנייה, ובסך הכל 3,000 ל"י לתקופת הלימודים; ההורים נדרשו להתחייב, שבניהם ישרתו לפחות שלוש שנים בחיל הים או בציי הסוחר הישראלי לאחר סיום שירות חובה, ולא — רשאי יהיה בית הספר לגבות את השטרות. הסדר זה טרם עמד במבחן המציאות.

הענקת מילגות

בבית הספר קיימת קרן להענקת מילגות, שמכספיה מעניק בית הספר לחלק מן החניכים מילגות בסכומים בין 25 ל-300 ל"י לחניך בשנה. כספי הקרן באים ממשרדי הממשלה המחזיקים במניות היסוד, ומתרומות בארץ ובחוץ לארץ. בשנת הלימודים תשכ"ה נתרמו לקרן זו 7,000 ל"י על ידי משרד החינוך והתרבות וכ-12,000 ל"י על ידי תורמים שונים. באותה שנה הוענקו מילגות ל-187 חניכים בסכום של כ-12,500 ל"י. כ-40% מן המילגות היו בשיעור 25—50 ל"י לשנה. הביקורת העירה, שרצוי למצוא דרך להעניק למצטיינים ממש מילגות בסכומים יותר גדולים.

כוח אדם

בית הספר מעסיק 104 עובדים, מהם 25 במשרות חלקיות: בהוראה והדרכה — 56, במינהלה — 17, בתחזוקה ושירותי מטבח — 31.

— סגל ההוראה כולל 18 מורים, ששכרם מחושב לפי המגיע לבעלי תואר אקדמאי — בוגר או מוסמך אוניברסיטה, בתוספת ותק, שהגיע לעתים עד 21 שנה. בית הספר לא הקפיד על קבלת אישורים מתאימים ממשרד החינוך והתרבות על תארו של המורה הוותק שלו במקצוע.

— בית הספר מעסיק מעבר לשעות העבודה הרגילות מדריכים מחנכים בתפקיד קצינים תורנים וכן עובדי מטבח ושירותים. לשלושה מדריכים ול-12 עובדי מטבח ושירותים שולמה תמורה עבור עבודה בשעות נוספות בשיעור 250%, במקום השיעור המקובל — עד 150%. בעקבות הביקורת פתח בית הספר במשא ומתן עם ארגון העובדים על היקף העסקתם בשעות נוספות ועל אופן חישובה של התמורה בעתיד.

הספקת מזון לעובדים

— בית הספר רכש מצה"ל מצרכי מזון (פרט ללחם) הדרושים לו לאספקת אוכל לחניכים וגם לעובדים המעוניינים בקבלת ארוחות במסעדת בית הספר. במסעדה אכלו בשנת הלימודים תשכ"ה 520 איש ליום בממוצע; המחיר העצמי של יום כלכלה היה 2.23 ל"י (למעט הוצאות עקיפות). עובדים, שאכלו בבית הספר בקביעות, שילמו בעד כלכלה 13 ל"י לחודש; המדריכים שילמו 10 ל"י; 16 עובדי מטבח שילמו — עד סוף 1964 — 13 ל"י לחודש, ומאו קיבלו את ארוחותיהם חינם; עובדים, שלא אכלו בקביעות, שילמו בעד ארוחות בודדות: 25 אגורות בעד ארוחת בוקר, 60 אגורות בעד ארוחת צהרים ו-30 אגורות בעד ארוחת ערב. הביקורת העירה, שמחירי הארוחות, שנגבו מהעובדים, הם נמוכים, ושאינן הצדקה שחלק מהעובדים יקבלו ארוחותיהם חינם בבית הספר. בעקבות הביקורת הועלו המחירים לעובדים החל מ-1.10.1966 ב-50% ועובדי המטבח חויבו לשלם בעד הארוחות.

תנאי מגורים של החניכים

— החניכים גרים בפנימייה שליד בית הספר. הפנימייה משוכנת בארבעה מבנים, שבהם 56 חדרי מגורים בגדלים שונים. תלמידי שנה א' ו-ב' גרים 16 בחדר; השטח הממוצע לתלמיד הוא 2.46 מ² לתלמידי שנה א' ו-2.08 מ² לתלמידי שנה ב'. תלמידי שנה ג' ו-ד' גרים ארבעה בחדר, והשטח הממוצע לתלמיד הוא 3.08 מ² לתלמידי שנה ג' ו-6 מ² לתלמידי שנה ד'. המיטות מותקנות בשתי קומות.

מידה מסוימת של צפיפות היא אמנם הכנה לתנאים, שהחניך צריך לעמוד בהם בהיותו בעבודה בים, אולם הביקורת המליצה לשקול, אם אין השטח הממוצע למגורי חניך בשנות הלימודיים הראשונות צר מדי.

דירות לעובדים

— בית הספר הקים שתי יחידות דיור לעובדים בכירים בשטח בית הספר ורכש תשע דירות למגורי מורים מחוץ לשטח. שכר הדירה שנגבה מהעובדים נקבע בשנת 1955, ולא שונה מאז. בעקבות הביקורת הועלה שכר הדירה החל מ-1.9.1966 מ-16 ל"י ל-19.50 ל"י לדירה בת 2½ חדרים, ומ-24 ל"י ל-35 ל"י לדירות יותר גדולות.

— שתי יחידות הדיור, שהוקמו בשטח בית הספר, אינן רשומות על שם בית הספר, מאחר שהקרקע שהן הוקמו עליה אינה שלו. אחד המורים, שנסע ב-1962 לחוץ לארץ

להשתלמות על חשבוננו, החזיק עדיין בדירתו בעת הביקורת. בעקבות הביקורת מסר בית הספר את עניין פינוי הדירה לטיפולו של עורך דין.

מקרקעין

— בית הספר מחזיק בשטח של 113 דונם; על 85 דונם הקים את המבנים והמיתקנים הדרושים לו, ויתרת השטח נשארה כרוזבה לתכנית הפיתוח שלו בעתיד. על פי המסמכים שבידי בית הספר, הבעלות על 78 דונם היא של המדינה, 5 דונם הם בהחזקת עיריית עכו ו-30 דונם נתבעים על ידי אנשים פרטיים. מרבית המבנים של בית הספר הוקמו על קרקע, שהבעלות עליה נתבעת על ידי אנשים פרטיים, והם לא נרשמו על שמו בספרי האחזקה.

עבודות בינוי

בית הספר מסר בעצמו עבודות בינוי במסגרת תכנית אב, שאושרה בשנת 1954. בהקמת המבנים הושקעו יותר מ-2 מליון ל"י. לגבי שני מכרזים, שנמסרו לקבלנים בתקופה שסקרה הביקורת, על סך 350,000 ל"י בקירוב, נבדקו סדרי הוצאת המכרזים לביצוע עבודות הבינוי והטיפול בהצעות ובדרכי קבלת החלטות למסירת העבודות לקבלנים. הביקורת העלתה:

— לשתי העבודות, הוזמנו הצעות משלושה קבלנים במכרז מצומצם; ההצעות לא נשמרו בתיבה סגורה להבטחת סודיותן; פתיחתן נעשתה על ידי עובדים בכירים של בית הספר ולא על ידי ועדת מכרזים. הפרוטוקולים על מסירת העבודות לקבלנים לא היו חתומים.

— במכרז להקמת מבנה מינהלה, שערכו כ-100,000 ל"י, לא הומצאו לביקורת הצעות הקבלנים, ולפיכך אין אפשרות לבדוק כיצד נבחר הקבלן, שזכה במכרז, ולוודא שהמחירים ששולמו לו תואמים את אלה שבהצעתו.

— בתיקי בית הספר אין תיעוד מלא על בדיקת איכות החומרים, שהקבלן השתמש בהם, ואין גליונות מדידה.

סמוך לסיום הביקורת פנה בית הספר למשרד מבקר המדינה בשאלה, אם הוא יכול להמשיך במסירת עבודות בנייה בעצמו. על פי הכללים שקבע מבקר המדינה בעבר ענה המשרד, כי מאחר שפעולות הבינוי של בית הספר ממומנות במלואן מכספי הממשלה, מן הנכון שבית הספר ימסור את העבודות למע"צ, שהיא היחידה המרכזית, שנקבעה על ידי הממשלה לביצוע עבודות בעבור הממשלה ומוסדותיה. את עבודות הבינוי המתוכננות לשנת תשכ"ז מסר בית הספר בידי מע"צ.

המינהל הכספי

— קבלת כספים ותשלום כספים בבית הספר אינם מבוססים על פקודות קבלה ותשלום כנדרש; המילגות לתלמידים שולמו על פי מסמכים שלא נחתמו; נהגו לרשום בספרי החשבונות את תנועת הכספים בקופה אחת לחודש. שטרות ערבות של הורי הניכים בסכום של כ-400,000 ל"י הוחזקו בקופת בית הספר בלא שבוטחו, או הופקדו בבנק. בעקבות הביקורת תוקנו הליקויים, אולם השטרות עדיין מוחזקים בקופת בית הספר ללא ביטוח.

חבל ימי לישראל

חבל ימי לישראל היה ממיסדי בית הספר. באוגוסט 1958 נערך הסכם בין הממשלה

לבין חבל ימי לישראל, שקבע בין היתר: "שני הצדדים מסכימים ומתחייבים זה לגבי זה לממן את צורכי החברה ופעולותיה בשיעור, בסכום, בתאריך ובצורה, שכל אחד מהם יידרש על ידי מנהלי החברה". עד שנת 1959/60 היה חלקו של חבל ימי לישראל בתקציב בית הספר 25% מסך כל הסכום, שנקבע למחזיקי המניות יחד; את התקציבים אישרו מוסדות החברה, שחבל ימי לישראל מיוצג בהם.

חבל ימי לישראל לא שילם לבית הספר את השתתפותו. המלאה בתקציבים, שאושרו עד שנת 1959/60; כתוצאה מכך הצטבר חוב של 124,237 ל"י. ב-10.3.1964 החליטה מועצת המנהלים למחוק את החוב, שכוסה על ידי משרדי הממשלה המחזיקים במניות היסוד. החל מ-1960/61 חדלו להכניס בתקציב בית הספר את השתתפותו של חבל ימי לישראל ומאז לא נדרש חבל ימי לישראל להשתתף במימון פעולות בית הספר.

מאזנים שנתיים

להלן המאזן של בית הספר ליום 30.9.1965, בהשוואה למאזן ליום 30.9.1964:

מאזן של בית הספר ליום 30.9.1965		בהשוואה למאזן ליום 30.9.1964 (בל"י)	
30.9.1964	30.9.1965		
		אקטיב	
		רכוש קבוע	
		שטח בית הספר	
1	—	השקעות בשטח ובגדר	
32,016	61,169	שיפורים בבניינים קיימים	
12,598	—	בניינים ומתקנים חדשים	
1,898,600	2,066,860	דירות לאנשי הסגל	
149,653	149,653	ספינת אימונים	
—	10,175	ציוד וריהוט	
301,781	349,970	מכוניות	
35,255	35,255		
		רכוש שוטף	
48,016	58,516	מדים וספרי לימוד	
420	340	שטרות לנובינא	
53,133	95,700	חייבים שונים ומקדונות	
69,382	51,164	בנקים, קופה והחשב הכללי	
11,434	22,643	ניירות ערך ומטבע חוץ	
—	4,008	קניית חומרים מראש	
736	211	עודף הוצאות על הכנסות	
2,613,025	2,905,664	ס"ה	
		פסיב	
		הון וקרנות	
100	100	הון מניות	
1	—	בעלי שטח בית הספר	
2,078,938	2,242,662	קרן פיתוח (משרד התחבורה)	
143,414	160,399	השתתפות הממשלה ברכישת ציוד מתקציב שוטף	
202,480	214,292	קרנות ממקורות שונים	
—	37,260	התחייבויות בקשר עם השקעה ברכוש	
		התחייבויות שוטפות	
141,456	157,151	זכאים שונים	
46,636	93,800	הכנסות מראש — שכר לימוד	
2,613,025	2,905,664	ס"ה	

הערות והסברים למאזן

א ק ט י ב

רכוש קבוע

שטח בית הספר : שטח בית הספר נרשם בספרי החברה עד ליום 30.9.1964 בערך סמלי של לירה. בשנת 1965 בוטל רישום זה הואיל והשטח שייך בחלקו למדינה ולעיריית עכו והבעלות על היתרה בספק (ראה לעיל).

שיפורים בבניינים קיימים : עד 30.9.1964 נכלל בספרי החברה סכום של 12,598 ל"י, שהוצא על שיפוצים, שנעשו במבנים אשר נהרסו בינתיים.

בניינים ומיתקנים חדשים, דירות לאנשי הסגל, ספינת אימונים, ציוד וריהוט ומכוניות נרשמו במחיר העלות ללא ניכוי פחת.

רכוש שוטף

חייבים שונים ופקדונות — 95,700 ל"י : סכום זה כולל יתרות התחייבויות של משרדי ממשלה בקשר למימון תקציב בית הספר בסך 49,010 ל"י ; חובות של רשויות מקומיות בקשר להשתתפות בשכר לימוד מודרג בסך 21,705 ל"י ; חוב של משרד החוץ בקשר למימון ההוצאות על קבוצת משתלמים מחוץ לארץ בסך 16,139 ל"י, וחייבים שונים בסך 8,846 ל"י.

בסעיף זה לא נכללו חובות התלמידים : בשנת 1963/64 (שנת הלימודים תשכ"ד) סך 2,363 ל"י ובשנת 1964/65 (תשכ"ה) סך 3,652 ל"י. סכומים אלה לא שולבו במערכת החשבונות של בית הספר. בעקבות הביקורת נפתחו כרטיסי חשבונות של התלמידים, שישולבו להבא במערכת החשבונות.

בנקים, קופה והחשב הכללי — 51,164 ל"י : סכום זה מורכב מיתרות בבנקים בסך 1,524 ל"י, יתרת מזומנים בקופה בסך 3,751 ל"י וכספים המופקדים אצל החשב הכללי בסך 45,889 ל"י.

פ ט י ב

הון וקרנות

קרן פיתוח (משרד התחבורה) — 2,242,662 ל"י : סכום זה מהווה את השקעת משרד התחבורה בתקציב הפיתוח של בית הספר (לאחר הפחתה של 36,397 ל"י עבור ציוד שבלה, וביטול הסכום, שהוצא על שיפורים, שבוצעו בשנים הראשונות של קיום בית הספר בעכו בבניינים, שבינתיים נהרסו).

קרנות ממקורות שונים — 214,292 ל"י : סכום זה מורכב מתרומות : באמצעות חבל ימי לישראל ואחד מסניפיו בחוץ לארץ — 88,773 ל"י ; מחברת ספנות ישראלית — 26,533 ל"י ; ממוסדות ואנשים שונים בארץ ובחוץ לארץ — 98,986 ל"י. הכספים הוצאו לרכישת ציוד וריהוט ולשיפוץ מבנים.

— בית הספר מפריש מתקציבו 8.3% משווי שכר העובדים ומעביר את ההפרשות לקופת גמל ציבורית, המנהלת בשבילם קרן פיצויים. הסכומים, שהועברו במשך השנים לקופת הגמל, לא נרשמו בחשבון מרוכז בבית הספר, ומשום כך לא ניתן לערוך התאמה עם החשבונות של הקרן. מאז 1956 נתקבלו מקופת הגמל סיכומי חשבונות רק פעמיים : פעם בסוף 1963 ולאחרונה — על פי בקשת הביקורת — בפברואר 1966. בהתאם לאישור האחרון עמדה לזכות הקרן ביום 30.9.1965 יתרה של 203,264 ל"י. סכום זה אינו משתקף במאזן. בעקבות הביקורת הונהג מעקב בהנהלת החשבונות על הפרשות אלה.

התחייבויות שוטפות

זכאים שונים — 157,151 ל"י : סכום זה מורכב ממשיכת יתר על בנק בסך 7,244 ל"י ; זכאים בעד בנייה ושירותים בסך 41,183 ל"י ; ניכויים מעובדים שטרם הועברו למוסדות בסך 26,250 ל"י ; קרן מילגות בסך 23,079 ל"י ; זכאים שונים בסך 36,395 ל"י ; ו-23,000 ל"י העומדים לזכות קרן, שיצר בית הספר מהתקציב השוטף כדי לשפר את תנאי המגורים של תלמידי שנה א'.

שירות בטחון כללי

פעולות הביקורת

באוגוסט 1966 בדק משרד מבקר המדינה את מבנה התקציב של שירות בטחון כללי, את המעקב אחר ביצועו ואת הדין וחשבון הכספי לשנת 1965/66. כן נבדקו פעולות או"ש בשירות, דרכי ביצוען והדיווח עליהן.

המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים

פעולות הביקורת

במוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים נבדקו התקציב של המוסד והמעקב אחר ביצועו ; הדין וחשבון הכספי לשנת 1965/66 ויתרות החייבים והזכאים לקראת סגירת החשבונות. עוד בדק משרד מבקר המדינה את תפקידיה ופעולותיה של מחלקת או"ש של המוסד. נבדקו המבנה הארגוני, סדרי התקציב והנהלת החשבונות, הפעולות הכספיות ודו"ח כספי שנתי של יחידה מבצעית אחת.